

eigen geschiedenis naar nationaal model. Schotland verkreeg na het referendum van 1997 en de *Scotland Act* van 1998 weer een eigen parlement met substantiële bevoegdheden. Een reeks algemene verschuivingen zette vanaf het einde van de jaren 1990 in geheel Europa de oude partijen onder druk; nieuwe populistische partijen behaalden overal successen. De laatste fase van Elliotts boek bespreekt in detail de escalatie die leidde tot de harde botsing tussen de centrale regering in Madrid en de Catalaanse separatisten. Het rustiger verloop in Schotland, waar in 2014 een meerderheid stemde tegen afscheiding, past goed in de lijn van Elliotts betoog dat pragmatisme in het centrum en in de regio onderstreept. Deze voorlopige eindhalte van het Schots separatisme is nu door *Brexit* weer overhoop gegoooid.

Elliott heeft met dit boek een prestatie geleverd. Het is een evenwichtig relaas over de geschiedenis van twee regio's in hun verhoudingen met het politieke centrum. De nevenschikking van de twee gebieden in de chronologische ordening maakt enkele belangrijke conclusies zichtbaar. Deze worden echter in het vloeiende

betoog van Elliott niet nader onderstreept of herhaald. Dat is jammer, want de soms uitputtende chronologie neemt nu de overhand boven een thematische afweging. Nu moet de lezer zelf de rijkdom aan verspreide opmerkingen samenbrengen, zoals de intrigerende gedachten die op allerlei plaatsen worden geuit over de bredere dimensie van het Verenigd Koninkrijk met Wales en Ierland, naast de andere regio's in Spanje; Baskenland, Navarra, en de gebieden die pas na 1978 een eigen statuut kregen.

De epiloog van het boek is vooral een commentaar op het heden, waarin de schrijver het centraal bestel adviseert beter naar de regio's te luisteren en de separatisten maant hun connectie met het centrum te bewaren. Uiteindelijk is deze zorgvuldig opgebouwde geschiedenis zeker ook een aanklacht tegen de 'ugliness ... behind the smile' (264) van het radicale Catalaanse separatisme, de geleerde verzuchting van een bezorgde wereldburger bij het aanschouwen van de crisis van de moderne politiek.

Jeroen Duindam. Universiteit Leiden

Johan Francke, *Al die willen te kaap'ren varen, de Nederlandse commissievaart tijdens de Vierde Engelse Oorlog 1780-1784* (Walburg Pers; Zutphen, 2019) 479 p., ill., krt., tbl., €49,95 ISBN 9789462493254

Teloorgang van de Nederlandse commissievaart

Commissie- of kaapvaart werd in het Verdrag van Parijs (1856) na afloop van de Krimoorlog afgeschaft. In de vroegmoderne tijd ondersteunden particuliere kapers met hun bewapende koopvaardijsschepen de oorlogsvloot in de strijd ter zee. In de Republiek had vanouds het gewest

Zeeland een belangrijk aandeel in de commissievaart. Verhees-Van Meer, Van Vliet, Francke en anderen hebben aangetoond dat deze maritieme sector in oorlogstijd een winstgevend alternatief bood voor koopman-reders en kapitaalcrachtige investeerders naast de reguliere (koloniale)

handel of andere bedrijvigheid. Kaapvaart was echter nooit doorslaggevend in de oorlogvoering ter zee.

Bij het uitbreken van de Vierde Engelse Oorlog (1780-1784) was er al meer dan een halve eeuw geen kaper uitgevaren. Dat is tekenend voor de tanende macht van de Nederlanders in de achttiende eeuw. De Republiek koesterde haar neutraliteit tijdens de conflicten tussen Groot-Brittannië en Frankrijk. Na de oorlogsverklaring van Groot-Brittannië in december 1780 kon de overheid echter weer commissie-brieven verstrekken die particulieren permitteerden om vijandelijke schepen te rantsoeneren of buit te maken en als prijzen op te brengen en te verkopen. In deze kloeke studie poogt Francke de omvang van de Nederlandse commissievaart tijdens de Vierde Engelse Oorlog te duiden. Door digitalisering zijn de laatste decennia veel bronnen toegankelijk geworden. Zo leverden de archieven van het *High Court of Admiralty* een schat aan informatie over door Britse kapers genomen Nederlandse schepen. De indeling van deze publicatie volgt grofweg de bestaande studies over de kaapvaart in vroegere oorlogen. Na een uitvoerige uiteenzetting over de aanleiding tot de oorlog en de strijd ter zee, behandelt Francke in opeenvolgende hoofdstukken de organisatie van de commissievaart, het aantal commissies, kaperkapiteins, opvarenden, schepen, participanten, krijgsgevangenen, buitgemaakte prijzen en rantsoeneringen, alsmede de opbrengsten en verliezen. Strategie en tactiek van een kruistocht komen in een apart hoofdstuk aan bod.

De animo om in de commissievaart te investeren was tijdens de Vierde Engelse Oorlog veel minder dan in vergelijkbare zeventiende-eeuwse conflicten. Varen

onder neutrale vlag of smokkelhandel gaf blijkbaar grotere zekerheid of was rendabeler. Francke toont aan dat er meer prijzen werden veroverd en ook meer werd verdiend dan tot nu toe werd aangenomen. Zijn empirisch onderzoek heeft veel nieuwe informatie opgeleverd, maar leidt niet echt tot nieuwe inzichten. De cijfermatige analyses bevestigen de gangbare opvattingen van de teloorgang van de Nederlandse commissievaart en de groeiende overmacht van Groot-Brittannië.

Er waren in de Republiek tijdens de oorlog in deze bedrijfstak zeventien rederijen actief en er werden totaal 76 commissies verstrekt. Opnieuw was Zeeland de voornaamste participant, al was het verschil met Amsterdam minder groot dan in eerdere conflicten. Overzee verleenden de VOC en WIC in hun octrooi-gebied ook enkele commissie-brieven. De Nederlanders veroverden in de eerste oorlogsjaren 107 prijzen en rantsoeneerden 55 Britse schepen die tezamen naar schatting een niet onverdienstelijke kleine twee-en-een-half miljoen gulden opbrachten. Deze opbrengsten vallen echter in het niet tegen de dertien miljoen die de Zeeuwse kaapvaart in de Negenjarige Oorlog (1688-1697) opbracht en het aantal gekaapte schepen staat in schril contrast tot de meer dan vierhonderd Nederlandse schepen die de eerste zes maanden door de Britten werden genomen.

Anders dan in vroegere oorlogen was het aantal uitredingen te gering om de maritieme arbeidsmarkt te beïnvloeden. Kaperschepen, veelal snelle kotters, brikken, hoekers en fregatten, behoefden een ervaren kapitein, en grotere bemanning en zwaardere bewapening dan een normaal koopvaardij-schip. Voor hoge gages en kans op buitgelden wilden de

zeelieden wel een risico nemen. Bij het uitblijven van klinkende overwinningen door 's lands vloot – al werd de Slag bij de Doggersbank wel zo gevierd – verwierven kaperkapiteins als Nicolaas Jarry en Pierre le Turcq meer faam dan hun voorgangers. Kaperscheppen waren bij voorkeur in de zomer en herfst actief op de Noordzee en in het Kanaal. Aan de oostkust van Engeland werden vissersschepen met een weinig waardevolle lading veelal na het betalen van losgeld vrijgegeven. Buitgemaakte prijzen in het Kanaal leverden het meeste op. Altijd dreigde gevaar om zelf te worden genomen. Krijgsgevangenen in buitenlandse gevangenissen konden alleen maar hopen snel te worden uitgewisseld of op erewoord te worden vrijgelaten. Dit lot trof duizenden zeelieden.

Het is goed dat er nu een boek ligt over de commissievaart in de Vierde Engelse Oorlog. Francke schrijft met kennis van zaken en heeft een ontzagwekkende hoeveelheid kwalitatieve en kwantitatieve gegevens opgedoken in de archieven. De vele cijfers en anekdoten doen de lezer soms duizelen. De mislukte poging van

vrouwen om een commissievaartrederij op te zetten onder de naam Heldinnen-IJver is een saillant detail, maar een tabel met het soort namen van koopvaardij-schepen is ver gezocht. Bovendien wordt de tekst te pas en te onpas gelardeerd met buitenlandse voorbeelden. Is de tabel met rantsoenen aan boord van het kaperschip *America* in 1813 (p. 213) wel typerend voor Nederlandse achttiende-eeuwse kapers? Het boek ontbeert een conclusie die het onderwerp in een breder perspectief en algemene context plaatst, zoals van de economische ontwikkeling van Zeeland. Toch zal menig onderzoeker dit werk (moeten) raadplegen. De bijlagen vanaf pagina 340 bevatten lijsten van buitgemaakte koopvaardij-schepen, correspondenten van commissiereders, verstrekte commissies/kaperschepen, prijzen, rantsoeneringen en bemanningsleden. Deze verzorgde, gebonden uitgave bevat verder fraaie illustraties en een index van geografische begrippen, personen en scheepsnamen.

Anita M.C. van Dissel, Universiteit Leiden

Wim van Schaik, *In de maat en uit de pas. Utrechtse dorpsbesturen 1780-1830* (Verloren; Hilversum, 2019), 288 p., ill. €29,00 ISBN 9789087047658

Utrechtse platteland behield beperkt zelfbestuur

Op 10 januari 2018 promoveerde Wim van Schaik aan de Universiteit Utrecht op een studie naar Utrechtse dorpsbesturen tussen 1780 en 1813. De jurist en bedrijfseconoom Van Schaik (1949) schreef zijn dissertatie na beëindiging van zijn loopbaan in het onderwijs. Met *In de maat en uit de pas* heeft Van Schaik

een gedegen boek afgeleverd waar andere onderzoekers naar het Utrechtse platteland hun voordeel mee kunnen doen. Bij uitgeverij Verloren verscheen in 2019 een handelseditie van dit boek. Het boek is keurig uitgegeven met op de omslag een landschappelijk tafereel bij Westbroek van de hand van